

НІМЕЦЬКИЙ І ФРАНЦУЗЬКИЙ ПІДХОДИ ДО ІНТЕГРАЦІЇ ІММІГРАНТІВ

*Іванна Темірова,
аспірантка кафедри міжнародних відносин
і зовнішньої політики
Донецького національного університету*

У статті аналізуються дві моделі інтеграції іммігрантів: «етнічна» та «республіканська». Вони сформувалися відповідно в Німеччині й Франції. Показано, що у Німеччині держава робить усе можливе, щоб виникло розуміння, що ця складна процедура доступна лише для обраних, які зможуть довести своє німецьке походження. Модель соціальної інтеграції іммігрантів у Франції базується на призвичаєнні до французького культурного та політичного життя, а не на етнічності.

Ключові слова: *моделі інтеграції іммігрантів у Німеччині та Франції, соціальна інтеграція, етнічна інтеграція.*

The article examines two models of integration of immigrants: «ethnic» and «republican.» They were formed respectively in Germany and France. It is shown that in Germany the state does everything possible to form an understanding that this complex procedure is only available for a chosen few who can prove their German origin. Model of social integration of immigrants in France is based on adaptation to French cultural and political life, not ethnicity.

Keywords: *models of integration of immigrants in Germany and France, ethnic integration, social integration.*

Проблема імміграції в країнах Європейського Союзу – одна з найважливіших у сучасних міжнародних відносинах. Актуальність її полягає в тому, що нині існують різні пропозиції щодо вирішення цієї проблеми, вироблено чимало механізмів керування міграційними процесами, але з кожним днем іммігранти ставлять перед європейською спільнотою чимраз ширше коло нагальних питань. Така важлива складова інтеграційних процесів, як пересування людей, поряд із вільним рухом товарів і капіталів, є предметом спільних політичних рішень Європейського Союзу. Нині ведуться дискусії навколо оптимальної моделі інтеграції іммігрантів. Серед найяскравіших прикладів традиційно є Франція як адепт республіканської концепції та Німеччина – як країна з традиційно етнічним підходом. Аналіз практики врегулювання міграційних процесів у цих країнах сприятиме виробленню спільних підходів як запоруки стабільності у Європейському Союзі. Такий досвід становить інтерес і для Іспанії й Португалії, в яких найбільше українських емігрантів, і для України як транзитної держави.

Зазначена проблема знайшла відображення в літературі, що підтверджує її актуальність. Науковий інтерес становить праця Г. Сапеги «Іммігранти у Західній Європі», у якій пропонується аналіз позиції приймаючих країн [1]. Дослідницьку цінність являє робота Т. С. Кондратьєвої та І. С. Новоженової «Іммігранти у Європі: моделі інтеграції», котра аналізує моделі інтеграції іммігрантів у Німеччині, Франції, Великій Британії, Голландії та Бельгії [2]. Піонерами у дослідженні впливу іммігрантів на суспільство приймаючої країни є такі автори, як Роджерс Брубейкер та Фавелл [3, 4]. Водночас ця проблема потребує конкретизації, зокрема через звернення до історичного коріння іммігрантської політики двох країн.

Отже, мета статті – проаналізувати два підходи до проблеми інтеграції іммігрантів: німецького й французького. Передбачається розгляд історії становлення та реформування кожного з підходів, визначення головних спільних та відмінних рис. Джерелами нашого

дослідження є директиви, статистичні дані, доповіді та звіти органів Європейського Союзу.

Принципи надання громадянства у Німеччині і Франції завжди виступають найяскравішими прикладами, коли йдеться про «етнічну» та «республіканську» моделі інтеграції. Етнічний принцип громадянства у Німеччині є головною перешкодою для легальної інтеграції іммігрантів. Існує навіть спеціальна назва для осіб, які тільки-но отримали німецьке громадянство – Neo-Deutsche, а деякі корінні німці просто називають їх іноземцями з німецьким паспортом.

Натуралізація неетнічних німців не є поширеною практикою у Німеччині, а швидше – винятком із правил. Статистика свідчить, що процент іммігрантів, які отримали громадянство не за етнічним принципом, є дуже низьким. У сфері інтеграції іммігрантів федеральний уряд виступає головним політичним гравцем, і не просто гравцем, а провідною гілкою влади, яка стоїть на захисті німецьких традицій та завжди діє відповідно до них. У цьому контексті натуралізація іммігрантів виступає наслідком процесу інтеграції, його логічним завершенням, а не інструментом інтеграції чи кроком на шляху до неї. Саме ця позиція чітко ілюструє своєрідність підходу до концепції громадянства у Німеччині [5, с. 130].

Велика кількість авторів присвятили свої праці дослідженню концепції громадянства у 1990-х роках. У багатьох з них можна помітити суттєвий недолік – вони занадто стереотипні. Чимало авторів не враховують того факту, що концепція громадянства не є статичною, вона постійно змінюється відповідно до реалій певної часової епохи. З кінця Другої світової війни та заснування федерального уряду концепція громадянства у Німеччині зазнавала тиску з метою замінити її етнічне підґрунтя на політичне. У суспільстві з'явився новий різновид національної свідомості, який висуває в якості основних положень побудову нових демократичних політичних структур та концепцію економічного розвитку [6, с. 698].

Слід зазначити, що федеральний уряд зробив кілька важливих кроків на цьому шляху, і положення про громадянство було змінено у контексті законів про іноземців 1991 та 1993 років. Право на натуралізацію отримали іноземці віком від 16 до 23 років, які навчалися, виростили у Німеччині та не мають кримінального минулого [7]. У контексті філософського підходу до концепції громадянства такий маневр означає, що непохитний зв'язок між етнічною приналежністю та громадянством було частково порушено.

Що стосується Франції, то вона вирізняється радикально іншим підходом до концепції громадянства. Традиційно воно є не результатом, а інструментом інтеграції у суспільство. Навіть той факт, що у Франції діє «принцип за місцем народження», а в Німеччині – «принцип крові», вже є показовим у розумінні двох різних підходів. Цікавим є те, що реформування законів про громадянство у Німеччині у 1993 році означало частковий відхід від «принципу місця народження» [4, с. 798].

Історія концепції етнічної держави походить з пруських часів. Прусське законодавство було основою правової бази Німецької імперії. Законодавство з громадянства у Пруссії можна віднести до «Закону про набуття та позбавлення привілеїв пруського підданого, а також державної служби закордоном», яким було офіційно введено принцип крові – *jus sanguinis*. До 1913 року кожна німецька земля мала власні закони про громадянство, з яких найліберальнішими були південні землі. У 1913 році «Закон про громадянство Німецької імперії та німецьких земель» уніфікував законодавство у цій сфері в усій Німеччині аж до 1999 року [8].

Взагалі народження в Німеччині не передбачає німецького громадянства, якщо жоден із батьків не є німцем. Хоча, діти, народжені першого чи після першого січня 2000 року у ненімецьких батьків, якщо один з батьків має постійну резиденцію (і мав цей статус протягом останніх трьох років) та постійно проживав у Німеччині протягом останніх 8 років, отримуючи ненімецьке громадянство, зможуть здобути громадянство у віці 23

років, якщо законодавство не зміниться до 2023 року [9]. Вони лише муситимуть довести, що не є громадянами будь-якої іншої країни.

Діти німецьких громадян на момент народження також стають громадянами. Не має значення, були вони народжені в Німеччині чи ні. Також не має ваги той факт, чи є один з батьків корінним чи натуралізованим громадянином. Народжені після 1975 року також є німцями, якщо мати чи батько – громадянин Німеччини. Народжені до першого січня 1975 року можуть претендувати на громадянство, якщо батько був громадянином Німеччини, а не мати. Всиновлена дитина стає громадянином Німеччини автоматично, якщо їй було менше 18 років на час подання заяви на опікунство. Також під отримання громадянства чи його відновлення підпадають жертви нацистського режиму (здебільшого німецькі євреї). Діти та онуки таких осіб можуть бути теж претендентами на німецьке громадянство. З 2000 по 2004 роки 598 044 іноземців отримали німецьке громадянство шляхом натуралізації.

У Франції імміграція стала питанням етнічних меншин, а не міграції, як загроза національній ідентичності. Завдяки суперечливій природі республіканської ідеології, за умовами якої абстрактний універсалізм був прив'язаний до сильної національної ідентичності, виклик, який поставила імміграція, розглядався на двох рівнях: як виклик принципам республіки (відокремлення загальної та приватної сфер, громадянська відповідальність та індивідуалізм) і як сама національна ідентичність. Проблема імміграції полягала не у кількості самих іммігрантів, а в їхньому корінні («не європейці», «північноафриканці», «мусульмани»). Іслам став причиною дискусій про небезпеку, яка нависла над національним громадянством. Хоча у той час найбільшою іноземною спільнотою були португальці. Але «видимість» північноафриканської спільноти, вага колоніального спадку та зростання впливу на дискусії з питання імміграції Національного Фронту привернули увагу до цієї проблеми. У 1983 році почалися страйки у машинобудівній галузі, де мусульмани на підприємствах вимагали окремі кімнати для молитви; страйки з приводу оплати оренди в іммігрантських гуртожитках між 1976 та 1980 роками; а також справа «мусульманських хіджабів» та виключення з вищих навчальних закладів дівчат у Парижі, тому що вони відмовилися зняти хустки у класі. У той час як Франція святкувала річницю Революції 1789 року, ці події змінили пріоритети у питанні імміграції на етнокультурну та релігійну ідентичність спільнот, більшість представників яких уже стала французькими громадянами. Таких називали «іммігрантами», «французами, які про це не знають» або «французами на папері». Національний Фронт підтримав цю ідею, вигравши муніципальні вибори у 1983 році, європейські вибори 1984 році та загальні вибори 1986 року, коли 35 депутатів було обрано до французьких Національних Зборів.

У 1980-і роки Франція відкривала можливості для асиміляції, що і було концепцією, успадкованою від колоніального минулого. З метою визначити інтеграцію у доповіді Комісії Лонга реконструювалася «республіканська традиція» Франції, історія якої почалася у часи Революції 1789 року та Третьої Республіки. Французька нація сприймалася як політична на протигагу німецькій та республіканською порівняно з англосаксонською традицією комунітарності. Наголос робився на подвійному принципі «крові» та «грунту». Ця змішана форма національності була інституціональною відповіддю соціальній проблемі інтеграції іноземців у французьке співтовариство, тому що жодна країна не зацікавлена у потужному розвитку іноземних меншин на своїй території через занадто великі вимоги завдяки своїй «іншості». Національність, яка заново формулювалася на основі добровільних кроків, до яких вдалися б кандидати на французьке громадянство, у той час як Третя Республіка будувалася на автоматичному набутті національності, була інструментом такої інтеграції. Також необхідно було визначити право на інтеграцію цих іноземців, визнання їх індивідуальних переконань та здатності перевіряти рівень, на якому функціонувала інтеграція.

Ця концепція була прийнята усіма політичними партіями за винятком Національного Фронту. Після повернення Соціалістичної партії до уряду, у 1989 році була започаткована Вища рада інтеграції, чия місія полягала у інформуванні та рекомендаціях урядові. У 1990 році її першим головою став Марсо Лонг, колишній президент Комісії з питань національності. У своїх перших звітах Висока рада інтеграції розробила визначення республіканської інтеграції, яка мала три аспекти: включення індивідуумів, а не груп (заперечення етнічних проблем); ці індивідууми отримували національність (формальна концепція, яка базувалася на рівних правах через національну приналежність); і абстрактна концепція рівності (відмова від рівних можливостей та антидискримінація). Коротко кажучи, ідея полягала у тому, що забезпечення національністю було достатньо для перетворення іноземців на французьких громадян [11].

Таким чином, можна відзначити дві найяскравіші, осьові тенденції в інтеграційних підходах двох країн: Німеччина вдається до заходів з відкриття концепції громадянства для іноземців, а Франція навпаки обмежує її. У своїй історії обидві держави наче йдуть назустріч одна одній, наближуючи обидва принципи набуття громадянства. Етнічна та республіканська концепції впливають на діаметрально різні підходи в усіх без винятку сферах життя іммігрантів: від початкової стадії надання громадянства до можливості повноцінної інтеграції до суспільства приймаючої країни.

1. Сапего Г. Иммигранты в Западной Европе // МЭ и МО. – 2006. – № 9. – С. 45-62.
2. Кондратьева Т. С., Новоженова И. С. Иммигранты в Европе: модели интеграции. – М., 2005.
3. Brubaker W. G. Immigration, Citizenship and nation-state in Germany and France: comparative historical analysis // International sociology. – Vol. 5. – 1999. – P. 384-386.
4. Брубейкер Р. Громадянська та етнічна нації у Франції та Німеччині // Антологія націоналізму. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 797-803.
5. Migration und Integration. Aufenthaltsrecht, Migrations-und Integrationspolitik in Deutschland // Bundesministerium des Innern, April 2008. – 200 p.
6. Грінфелд Л. Типи націоналізму // Антологія націоналізму. – К.: Смолоскип, 2000. – С. 688-703.
7. German Embassy, Washington D.C. Citizenship Reform and Germany's Foreign Residents // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.germany.info/relaunch/info/archives/background/citizenship.html>.
8. Вус М. The Legal Construction of Membership: Nationality Law in Germany and the United States // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/Boes.pdf>.
9. German Minister Urges Reversal of Dual Citizenship Policy // Deutsche Welle. – 2007. – 24 April.
10. Cyrus N., Vogel D. Current Immigration Debates in Europe: A Publication of the European Migration Dialogue. Germany // The Migration Policy Group report. – 2005. – September. – 39 p.
11. Brubaker R. Mygrations of ethnic unmixing in the "New Europe" // International migration review. – P. 1046-1065.
12. Schuerkens U. Active Civic Participation of Immigrants in France. Country Report.: Oldenburg, POLITIS. – 2005. – 57 p.